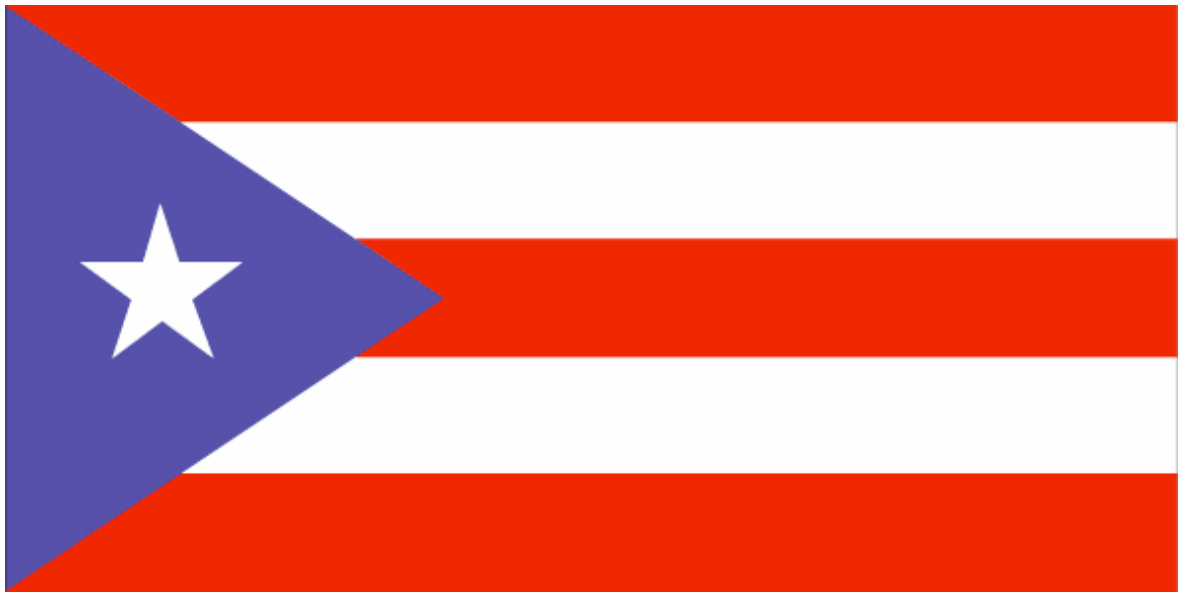

Rynek Turystyczny Portoryko

Marcin Stępniaak

Grupa ORT 3

34755

Rok IV

Spis treści

Wstęp.....	3
Rozdział I – Portoryko – ogólna charakterystyka	4
1.1 Informacje ogólne	4
1.2 Portoryko – zarys historii	5
1.3 Gospodarka	6
1.4 Regiony koncentracji ruchu turystycznego	7
1.5 Dostępność komunikacyjna	11
Rozdział II – Analiza rynku turystycznego Portoryko	12
2.1 Portoryko w regionie i subregionie	12
2.2 Zatrudnienie w turystyce i jej udział w gospodarce	17
2.3 Zakwaterowanie	19
2.4 Turystyka przyjazdowa	22
2.5 Turystyka krajowa wewnętrzna	24
2.6 Turystyka wyjazdowa.....	28
Rozdział III – Znaczenie dla rynku polskiego.....	32
Podsumowanie.....	34
Bibliografia.....	35

Wstęp

Celem niniejszej pracy jest analiza rynku turystycznego Portoryko, jego pozycji w turystyce regionu amerykańskiego, oraz określenie jego znaczenia dla naszego rodzimego rynku. Wybrałem akurat ten kraj ze względu na jego egzotyczne (z punktu widzenia Polski) położenie, bogatą historię oraz interesującą formę ustroju politycznego.

Przy analizie wykorzystałem dane pochodzące z wielu źródeł, a głównie były to opracowania organizacji takich jak: UNWTO, World Travel&Tourism Council, Caribbean Tourism Organisation, Government Development Bank for Puerto Rico (GDB), a także Puerto Rico Tourism Company. Dla odniesienia rynku Portoryko do rynku Polski skorzystałem ze statystyk Instytutu Turystyki.

W pierwszym rozdziale przedstawione są ogólne informacje o kraju – geograficzne, gospodarcze, dotyczące ustroju czy ludności. W dalszej jego części przybliżona zostaje historia Portoryko, podstawowe dane dotyczące gospodarki, oraz informacje na temat turystyki, czyli opis regionów i ich atrakcji, a także dostępność komunikacyjna kraju.

W drugim rozdziale następuje główna część pracy, czyli przedstawienie rynku turystycznego na tle regionu, jego wpływ na gospodarkę, a także kompleksowa analiza danych na temat ruchu turystycznego przyjmowanego, jak również emitowanego przez Portoryko.

Rozdział trzeci stanowi określenie wzajemnych relacji rynków turystyki pomiędzy Portoryko a Polską.

Rozdział I – Portoryko – ogólna charakterystyka

1.1 Informacje ogólne

Portoryko leży w Ameryce Środkowej, na wyspie o tej samej nazwie, w archipelagu Wielkich Antyli. Od wschodu sąsiaduje z Wyspami Dziewiczymi Stanów Zjednoczonych, a od zachodu, przez cieśninę Mona, z Dominikaną¹. Od północy oblewają je wody Oceanu Atlantyckiego, a od południa Morza Karaibskiego.

Nazwa: Stowarzyszone Wolne Państwo Portoryko, Commonwealth of Puerto Rico(*eng.*), Estado Libre Asociado de Puerto Rico(*esp.*)

Powierzchnia: 13 790 km² (całkowita, w tym 8 870 km² lądów, oraz 4 920 km² wód), co daje 162 miejsce na świecie²; porównywalna do wielkości woj. opolskiego

Linia brzegowa: 501 km

Klimat: równikowy wilgotny

Ustrój: państwo stowarzyszone z USA

Organizacja państwa: Od 1948 roku wyspą zarządza wybierany w wyborach powszechnych gubernator, głową państwa jest natomiast prezydent Stanów Zjednoczonych. Konstytucja z 1952 roku nadała wyspie autonomię w sprawach wewnętrznych.

Prezydent: Barack H. Obama (od 20.01.2009)

Gubernator: Luis Fortuno (od 02.01.2009)

Stolica: San Juan (1,1 mln mieszkańców)

Pozostałe główne miasta: Bayamón (222 tys.), Ponce (195 tys.), Carolina (180 tys.), Caguas (140 tys.), Mayagúz (100 tys.); w miastach mieszka ponad 70% ludności.

Ludność: 3,977,663; pochodzenia europejskiego 73%, Metysi i Mulaci 23%, Murzyni 4%³

Gęstość zaludnienia: 424 os./km²

Waluta: 1 dolar USA = 100 centów

Języki: hiszpański, angielski

¹ z książki: Kruczek Z. „Kraje pozaeuropejskie – zarys geografii turystycznej”, Kraków, 2005, s. 134.

² z Internetu: <https://www.cia.gov> (data odczytu: 20.05.2010)

³ z książki: „Geografia turystyczna świata, cz.2”, pod red. Warszńska J., Warszawa, 2001, s. 328.

Religie: katolicy 85%, protestanci i inni 15%

Podział administracyjny: 78 gmin (*municipio*)

Święta: obchodzone są zarówno święta państwowe Stanów Zjednoczonych, jak i lokalne, np. Święto Konstytucji Puerto Rico, 25 lipca (1952), Dzień Niepodległości USA, 4 lipca (1776).

Produkt krajowy brutto⁴: 95,7 miliardów USD (2009 r.)

Produkt krajowy brutto per capita: 24 165 USD (2009 r.)

Liczba ludności zdolnej do pracy: 1 350 000 (2009 r.)

Stopa bezrobocia: 13,4% (2009 r.)

Strefa czasowa: UTC – 4, nie ma czasu letniego

Kod ISO: PR

Numer kierunkowy: + 1787

1.2 Portoryko – zarys historii

„Pierwotni mieszkańcy wyspy, Tainowie, nazywali ją Boriquen, co znaczy „Kraj Szlachetnego Pana”; nazwa odwołuje się do ich wierzeń, w myśl których bóg Juracan mieszkał na szczycie najwyższego wzniesienia, skąd kontrolował pogodę (od jego imienia wywodzi się słowo *huragan*). Gdy Kolumb przybył na wyspę w czasie drugiej wyprawy w 1493 r., nazwał ją San Juan Bautista. Towarzyszem Kolumba był wówczas Juan Ponce de León, który powrócił w 1508r., by osiąść na wyspie. Rychło przemianował ją na Puerto Rico (Bogaty Port). Hiszpanie zniewolili 30 000 Tainów zamieszkujących wyspę, i zmusili ich do pracy w kopalniach złota, konflikt był jednak nieunikniony i Indianie zostali zdziesiątkowani. Ponce de León został ranny w 1521r. na Florydzie i zmarł na Kubie. Jego szczątki przywieziono do San Juan i w 1971 r. pochowano w katedrze.

Gdy pod koniec XVI w. wyczerpały się pokłady złota, Hiszpania straciła zainteresowanie Portoryko. Nieliczni osadnicy, którzy tu pozostali, toczyli prawie nieprzerwaną walkę z chorobami, huraganami i najazdami karaibskich piratów oraz europejskich kaprów.

W 1765 r. król Hiszpanii Karol III skierował na wyspę swego wysłannika z zadaniem zapoczątkowania upraw trzciny cukrowej, dzięki czemu zaczął się rozwijać handel „białym złotem”. Eksportowano też kawę i tytoń. W 1809 r. Portorykańczycy uzyskali hiszpańskie obywatelstwo, ale w miarę upływu czasu ruch niepodległościowy

⁴ Dane dot. ekonomii oraz rynku pracy: „Puerto Rico – Fact Sheet”, Government Development Bank for Puerto Rico – Office of economic studies and analysis, 2010

narastał i Hiszpania wyznaczała kolejnych gubernatorów wojskowych, którzy bezwzględnie tłumili zarzewia protestu. Pierwsze poważne powstanie wybuchło 23 września 1868 r. Proklamowano wówczas Republikę Puerto Rico. Władze zadziałały jednak sprawnie, dławiąc w San Sebastian rewolucję, która stała się symbolem walki kraju o niepodległość. W 1897 r. kraj uzyskał wreszcie autonomię, nie trwało to jednak długo, bo w 1898 r. Stany Zjednoczone, pozostające w stanie wojny z Hiszpanią, dokonały inwazji na wyspę. W grudniu 1898 r. Hiszpania zrzekła się praw do Portoryko na rzecz USA, a w 1917 r. mieszkańcy uzyskali amerykańskie obywatelstwo”⁵.

W 1952 r. Portoryko stało się państwem stowarzyszonym, ale jego status jest przedmiotem ciągłych dyskusji. Niektórzy politycy chcieliby, by kraj stał się 51. Stanem USA. Portorykańczycy wypowiedzieli się jednak do tej pory za zachowaniem obecnego statusu.

1.3 Gospodarka

Gospodarka Puerto Rico należy do najdynamiczniej rozwijających się na Karaibach. Zróżnicowany gałęziowo przemysł zdecydowanie wyprzedził rolnictwo jako główny motor napędowy gospodarki i źródło dochodu. Od lat pięćdziesiątych amerykańskie firmy inwestują znaczne środki na wyspie, zachęcane bezcłowym dostępem do rynku USA i ulgami podatkowymi. Na wyspie obowiązują amerykańskie przepisy o minimalnym wynagrodzeniu. Produkcja cukru straciła wiodącą pozycję w rolnictwie na rzecz mleczarstwa i produkcji żywca. Tradycyjnie ważnym źródłem dochodu jest turystyka. W latach 2001-03 zanotowano spadek wzrostu gospodarczego, głównie z powodu recesji w USA; w 2004-05 roku nastąpił wzrost gospodarczy, a w latach 2006-07 ponownie spadek.⁶

Główne gałęzie przemysłu: farmaceutyczny, elektroniczny, odzieżowy, spożywczy, turystyczny

Główne produkty rolnictwa: trzcina cukrowa, kawa, ananasy, figi, banany, produkty zwierzęce, drób

Struktura zatrudnienia: usługi – 79%, przemysł – 19%, rolnictwo – 2%

⁵ z książki: „Karaiby”, National Geographic, Warszawa, 2003, s. 126-127.

⁶ z Internetu: <https://www.cia.gov> (data odczytu: 19.05.2010)

1.4 Regiony koncentracji ruchu turystycznego

San Juan

Założona w 1510 r. stolica Portoryko, rozwinęła się z małego miasta w jedną z największych metropolii Karaibów, liczącą ponad milion mieszkańców. Kulturalne, polityczne i gospodarcze centrum wyspy jest też ważnym regionalnym węzłem komunikacji lotniczej i morskiej. Od początkowej lokalizacji u wejścia do zatoki San Juan miasto w miarę upływu czasu rozrosło się w głąb lądu i objęło lagunę San Jose.

Stare Miasto

Położone jest na podłużnej, wąskiej wysepce u północno-zachodniego wejścia do zatoki, połączonej ze stałym lądem czterema drogami. Większa jego część odzyskała po niedawnej restauracji swój pierwotny XVIII-wieczny charakter. Ulice wybrukowane są kamieniami przywiezionymi z kontynentu jako balast okrętowy, i otoczone kolonialnymi domami w pastelowych kolorach, wyposażonymi w balkony z żeliwnymi balustradami oraz okiennice. Całą Starówkę otacza ponad dziesięciokilometrowy pierścień murów wysokości 15 i grubości 6 metrów, z rozmieszczonymi na nim strażnicami. San Juan posiada także dwa potężne forty wzniesione do ochrony miasta w czasach gdy nieustannie zagrażały mu ataki piratów.

Pierwszy z nich, wznoszony od 1540 r. przez przeszło dwa stulecia – *Castillo de San Felipe del Moro*, uznawany jest za najpiękniejszy zabytek Starego San Juan. Został zbudowany na sześciu poziomach i jest fascynującym zespołem tuneli, labiryntów, wież, wieżyczek oraz murów. Znajduje się w nim niewielkie muzeum ilustrujące dzieje twierdzy oraz rekonstrukcja XVIII koszar. Drugim znajdującym się tu fortem jest *Fuerte San Cristobal*, mimo że mniej znany, jest znacznie większy: zajmuje powierzchnię 11 hektarów. Wyróżnia się również *La Fortaleza* (1533-40), obecnie rezydencja gubernatora, uchodząca za najstarszą nieprzerwanie użytkowaną posiadłość wysokiego urzędnika na półkuli zachodniej. Jest ona częściowo udostępniana do zwiedzania. Wszystkie trzy obiekty zostały ujęte na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Stare Miasto może się poszczycić również innymi obiektami, m.in.: *Katedra San Juan*; *Muzeum Ameryk*, którego ekspozycja prezentuje rozwój kultur Nowego Świata, także prekolumbijskich, oraz przedstawia bogate zbiory strojów karnawałowych z Peru, Gwatemali, Meksyku, Wenezueli, Kuby i Dominikany; *Muzeum Sztuki i Historii*; *Muzeum Indiańskie* ze zbiorami etnograficznymi rodzimych kultur Tainów oraz archeologicznymi.

W poszukiwaniu ekspozycji o lżejszej tematyce warto odwiedzić *Muzeum Dziecka* z bogatą kolekcją lalek i zabawek.

Nowe Miasto

Nowa część San Juan jest nowoczesnym miastem, w którym turyści mogą znaleźć niezliczone atrakcje i formy rozrywki, począwszy od wylegiwania się na plażach ośrodków hotelowych, grania w kasynach, zakupów w sklepach renomowanych marek, przez odwiedzanie muzeów aż do imprezowania w licznych klubach.

Do jednych z najciekawszych miejsc godnych odwiedzenia można zaliczyć siedzibę Uniwersytetu Portorykańskiego a w nim *Muzeum Uniwersyteckie* prezentujące wystawy poświęcone portorykańskiej historii i archeologii a także sztuce współczesnej, oraz przylegające do kampusu uniwersyteckiego *Ogrody Botaniczne* o powierzchni 80 ha, poprzecinane ścieżkami i ciekami wodnymi wśród bujnej tropikalnej roślinności. Innym wartym uwagi obiektem jest *Destylarnia Rumu Bacardi*, w której podczas czterdziestopięciominutowej trasy poznaje się kolejne etapy produkcji oraz muzeum jej poświęcone.

Region zachodni – Porta del Sol

Ze względu na walory środowiska przyrodniczego tereny te są atrakcyjne do uprawiania różnych rodzajów aktywności np. jazdy na rowerze, nurkowania, wędkarstwa, wspinaczki, bird watching-u, czy surfingu dla którego to rejon ten uważany jest za jedno z najlepszych miejsc do jego uprawiania na świecie. Można tu również skosztować najlepszych owoców morza.

Najważniejsze atrakcje:

- Bioluminescencyjne zatoki – wody rozświetlane przez mikroorganizmy w nich żyjących
- Ogród zoologiczny Mayagüez – ponad 600 gatunków zwierząt
- *Bosque Estatal de Guánica* – rezerwat biosfery o powierzchni 655 ha. Ten wyjątkowo suchy las (zarazem najsuchszy fragment kraju), jest domem dla 700 gatunków roślin, wśród których 48 jest zagrożonych wyginięciem, a 16 nie występuje w żadnym innym miejscu na świecie
- Latarnia morska, plaże i miejsca do surfowania w Rincón
- Muzeum Religii w Porta Coeli

Region południowy – Porta Caribe

Mimo że ten region należy do rzadziej odwiedzanych, należy pamiętać że dysponuje dużym bogactwem atrakcji. Ekonomicznym i kulturowym jego centrum jest drugie co do wielkości miasto kraju – Ponce ufundowane w 1692 r., a nazywane czasem „Perłą południa” ze względu na bogactwo architektury i wartę odwiedzenia muzea. W sercu miasta znajduje się – nazwany adekwatnie do okoliczności – *Plac Zachwytu*, ze sprzyjającą wypoczynkowi atmosferą tworzoną przez fontanny i cieniste drzewa. W środku wznosi się XVII-wieczna *Katedra Matki Boskiej z Gwadelupy*, a tuż za nią kryje się najbardziej znany obiekt miasta, pomalowany w czerwono-czarne pasy *Parque de Bombas*. Pawilon zbudowany w 1882 r. na targi rolnicze, stał się później siedzibą miejskiej straży pożarnej. Władze kościelne zabiegały o usunięcie kolorowej budowli, ale przywiązani do niej mieszkańcy Ponce odmówili jej rozebrania. Obecnie mieści ona w sobie ekspozycję muzealną, która obejmuje dawne narzędzia gaśnicze, mundury. Miasto jest szczególnie dumne ze swego *Muzeum Sztuki* o eleganckich wnętrzach i z największą na Karaibach kolekcją dzieł sztuki (blisko 2000 eksponatów prezentujących 500 lat sztuki zachodniej). Do bardzo fascynujących miejsc należy *Parque Ceremonial Tibes*, związane z kulturą Tainów, uchodzi za najstarszy cmentarz w obrębie Karaibów (pochówki z ok. 700 r.). Wartą odwiedzenia, szczególnie dla miłośników kawy i osób zainteresowanych procesem jej produkcji, jest *Hacienda Buena Vista*, wspaniała stara plantacja kawy, położona na północ od miasta, odtworzona przy pomocy XIX wiecznych technik. Główne zainteresowanie może budzić zasilanie pomysłowym systemem hydraulicznym, oraz specjalnie na potrzeby plantacji odwrócony bieg rzeki. Miłośnicy przyrody na pewno zachwycą się rezerwatem leśnym *Reserva Forestal Carte*, obszarem o powierzchni 2430ha, porośniętym wilgotnym lasem równikowym. Na terenie rezerwatu będącego domem 50 gatunków ptaków, znajduje się kilka wodospadów i lazurowo-błękitna sadzawka zwana *Charco Azul*

Region północny

Do najbardziej niesamowitych atrakcji tego obszaru należy *Park Jaskiniowy Rio Camuy*, który został wydrążony w wapiennych skałach przez rzekę Camus, niosącą wody opadowe z gór Kordyliery Środkowej do morza. Występują tu wielorakie formy zjawisk krasowych, jak komory, stalaktyty, stalagmity, o niezwykłych kształtach i ogromnych rozmiarach. Innym ważnym obiektem zlokalizowanym na tym terenie jest *Observatorio de*

Adecibo – największy na świecie radioteleskop, służący do badania kosmosu, którego talerz ma 1000 stóp średnicy.

Poza tymi atrakcjami, w regionie północnym występują sławne ośrodki golfowe, jak w mieście Dorado, plaże do surfingu w Arecibo czy Manati, oraz piękne plaże kąpielowe, np. w Vega Baja.

Region centralny

Obszar ten jest położony w sercu łańcucha górskiego Kordyliery Centralnej, głównego łańcucha górskiego wyspy Portoryko. Ze względu na swoje geograficzne właściwości stał się on naturalną osłoną dla znalezisk dotyczących kultury rdzennych mieszkańców wyspy, chroniąc tym samym spuściznę Tainów.

Przez teren ten, przebiega duża część drogi krajobrazowej wijącej się wzdłuż wyspy, wśród najpiękniejszych pejzaży Portoryko; na trasie znajduje się niezwykle popularna platforma widokowa *Mirador Pietra Degetau*, spełniająca poza swoją podstawową funkcją dodatkowe role tj. miejsca odpoczynku na trasie, gdzie turyści znajdują takie elementy zagospodarowania jak place zabaw dla dzieci czy miejsca do urządzenia pikniku, chatki. Platforma jest idealnym miejscem do obserwacji i lokalizowania wzrokiem odległych nadbrzeżnych miast takich jak San Juan na północy czy Ponce na południu, jak również umożliwia podziwianie widoku gór.

Region wschodni (z wyspami Vieques i Culebra)

Łatwo dostępna z San Juan wschodnia część wyspy jest obszarem bardzo bogatym przyrodniczo co sprawia że spełnia ona głównie funkcje wypoczynkowe oraz ze względu na liczne przystanie – żeglarską. W tej okolicy znajduje się kilka rezerwatów przyrody, m.in. rejon wilgotnego lasu równikowego *El Yunque*, który jest największym obszarem zalesionym na wyspie. Na 11 000ha powierzchni występuje wiele efektownych wodospadów, wiekowych drzew, barwnie kwitnących roślin, żyją tu również liczne gatunki ptaków. Na terenie rezerwatu wytyczono 13 szlaków turystycznych o łącznej długości ok.37 km. Obszar ten był czczony jako święty przez Tainów, na skałach zachowały się rysunki dowodzące ich obecności. Ciekawostką jest to, że park jest jednym z najstarszych obszarów chronionych na półkuli zachodniej, jest również jedynym obszarem wilgotnych lasów równikowych w systemie leśnym USA.

Kolejnym ciekawym obiektem jest *Rezerwat Przyrodniczy Las Cabezas de San Juan*, wyjątkowy ze względu na bogactwo różnych siedlisk: piaszczystych plaż, skalnych

skarp, raf koralowych, przybrzeżnych wysp, suchego lasu, zarośli namorzynowych i lagun. Najbardziej charakterystycznym miejscem jest *Wielka Laguna*, jedna z trzech bioluminescencyjnych lagun na wyspie.

Vieques jest największą z przybrzeżnych wysp Portoryko (207km²). Jej terytorium stanowi w większej części własność marynarki USA, co za tym idzie pozostała w dużej mierze dziewicza. Ponad 50 plaż zachwyca urodą, są idealne warunki do nurkowania. Większość z 9 tys. mieszkańców wyspy zamieszkuje główne miasto, Isabel Segunda, gdzie znajduje się przystań promów. Na wzgórzu nad miastem wznosi się jedno z ostatnich umocnień zbudowanych przez Hiszpanów, *El Fortin Conde del Mirasol*. Najpopularniejszą atrakcją wyspy jest *Mosquito Bay*, czyli kolejna świecąca w nocy za sprawą mikroorganizmów zatoka..

Celebra (115 km²) pozostała jeszcze bardziej dziewiczą niż Vieques wyspą. Jej krajobraz jest pofałdowany, a wzgórza pokryte wilgotnym lasem równikowym. Wyspa ma zaledwie 2 tys. mieszkańców skupionych wokół osady Dewey. Około 40% powierzchni należy do *Narodowego Rezerwatu Zwierząt Celebra*, obejmującego 23 wysepki przybrzeżne i cztery rezerwaty na samej wyspie.

Na obie wyspy można dostać się promem lub samolotem.

Źródła:^{7, 8, 9}

1.5 Dostępność komunikacyjna

„Wyspa ma gęstą sieć drogową. Jej długość wynosi 22 tys. km, z czego blisko 9 tys. km jest utwardzonych, w tym około 30% to autostrady. Linie kolejowe – przebiegające przeważnie wzdłuż wybrzeża – nie odgrywają obecnie poważniejszej roli w transporcie. Ważną natomiast rolę odgrywa żegluga kabotażowa. Główne porty morskie: San Juan, Ponce i Mayaguz mają liczne połączenia promowe z atlantyckimi portami Stanów Zjednoczonych. Port morski w San Juan stał się obecnie największym na świecie – po Miami – portem macierzystym statków wycieczkowych. W San Juan znajduje się też – największy na Antylach – międzynarodowy port lotniczy, przyjmujący ponad 8 mln pasażerów rocznie i około 300 samolotów dziennie.”¹⁰

⁷ z książki: „Karaiby”, National Geographic, Warszawa, 2003, s. 128-147.

⁸ z Internetu: <http://www.gotopuertorico.com> (data odczytu: 22.05.2010)

⁹ z Internetu: <http://places.eyetour.com/whatToSee> (data odczytu: 22.05.2010)

Z portu tego obsługuje się ok. 80 połączeń lotniczych do 35 krajów świata rozlokowanych na 4 kontynentach. Najwięcej połączeń jest oferowanych w obrębie Karaibów i Ameryki Środkowej, oraz ze Stanami Zjednoczonymi. Poza tymi krajami z lotniska w San Juan można wylecieć do takich miejsc destynacji jak Kanada, Wenezuela, Peru, Kolumbia, oraz do krajów europejskich tj. Irlandia, Hiszpania oraz Izrael na Bliskim Wschodzie. Największe udziały w przewozach (blisko 2/3 rynku) mają dwie amerykańskie firmy lotnicze: Spilit Airlines, oraz American Airlines, a krajem do którego najczęściej się lata, są Stany Zjednoczone¹¹.

Rysunek 1. Mapa Portoryko – regiony
Źródło: www.gotopuertorico.com

Rozdział II – Analiza rynku turystycznego Portoryko

2.1 Portoryko w regionie i subregionie

W statystykach UNWTO, Portoryko jest ujmowane w ramach regionu Amerykańskiego oraz podlegający pod ww. subregion Karaibski. Na region ten przypada blisko 16% całych światowych przyjazdów turystycznych, oraz niemal 20% światowych wpływów z turystyki, na który to stan przekłada się ogromny udział przyjazdów w krajach takich jak Stany Zjednoczone i Kanada, które to są destynacjami przynoszącymi największe wpływy.

¹⁰ z książki: Kruczek Z. „Kraje pozaeuropejskie – zarys geografii turystycznej”, Kraków, 2005, s. 135.

¹¹ z Internetu: <http://www.theairdb.com/airport/SJU.html> (data odczytu 23.05.2010)

Tabela 1. Międzynarodowe przyjazdy turystów wg regionów

	International Tourist Arrivals (million)							Market share (%)	Change (%)		Average annual growth (%)
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008*	2008*	07/06	08*/07	'00-'08*
World	438	534	684	804	853	904	922	100	6.1	2.0	3.8
Europe	265.0	309.5	392.6	441.8	468.4	487.9	489.4	53.1	4.1	0.3	2.8
Northern Europe	28.6	35.8	43.7	52.8	56.5	58.1	57.0	6.2	2.8	-1.9	3.4
Western Europe	108.6	112.2	139.7	142.6	149.6	154.9	153.3	16.6	3.6	-1.1	1.2
Central/Eastern Europe	33.9	58.1	69.3	87.5	91.4	96.6	99.6	10.8	5.6	3.1	4.6
Southern/Mediter. Eu.	93.9	103.4	139.9	158.9	170.9	178.2	179.6	19.5	4.3	0.8	3.2
Asia and the Pacific	55.8	82.0	110.1	153.6	166.0	182.0	184.1	20.0	9.6	1.2	6.6
North-East Asia	26.4	41.3	58.3	86.0	92.0	101.0	101.0	10.9	9.8	-0.1	7.1
South-East Asia	21.2	28.4	36.1	48.5	53.1	59.7	61.7	6.7	12.3	3.5	6.9
Oceania	5.2	8.1	9.6	11.0	11.0	11.2	11.1	1.2	1.7	-0.9	1.8
South Asia	3.2	4.2	6.1	8.1	9.8	10.1	10.3	1.1	2.6	2.1	6.8
Americas	92.8	109.0	128.2	133.3	135.8	142.9	147.0	15.9	5.2	2.9	1.7
North America	71.7	80.7	91.5	89.9	90.6	95.3	97.8	10.6	5.2	2.6	0.8
Caribbean	11.4	14.0	17.1	18.8	19.4	19.8	20.2	2.2	1.6	2.0	2.1
Central America	1.9	2.6	4.3	6.3	6.9	7.8	8.3	0.9	12.0	7.0	8.4
South America	7.7	11.7	15.3	18.3	18.8	20.1	20.8	2.3	6.5	3.6	3.9
Africa	15.1	20.0	27.9	37.3	41.5	45.0	46.7	5.1	8.4	3.7	6.7
North Africa	8.4	7.3	10.2	13.9	15.1	16.3	17.2	1.9	8.5	4.9	6.7
Subsaharan Africa	6.7	12.7	17.6	23.4	26.5	28.7	29.5	3.2	8.3	3.1	6.7
Middle East	9.6	13.7	24.9	37.9	40.9	46.6	55.1	6.0	14.0	18.1	10.5

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, 2009)

Źródło: UNWTO

Subregion Karaibski w 2008 roku odwiedziło 20,2 mln ze 147 mln dla całego regionu Amerykańskiego co stanowi około 13% udziału w tej części świata, ale już tylko 2,2% udziału w całym świecie. Podobnie rzecz ma się z wpływami z turystyki które wynoszą tu 2,5% udziału. Należy zauważyć, że Karaiby do tej pory nie opierały się światowemu trendowi we wzroście liczby przyjazdów turystycznych, jednak średni wzrost roczny na przestrzeni lat 2000-2008 na poziomie 2,1% jest bardzo umiarkowany, ale i tak plasuje się powyżej średniej dla całego regionu.

Pod względem średnich wydatków turysty podczas pobytu również można stwierdzić, że kwota rzędu 1180 US\$ jest na umiarkowanym poziomie nie tylko w swoim regionie ale też w odniesieniu do całego świata.

Tabela 2. Przychody z turystyki na świecie według regionów

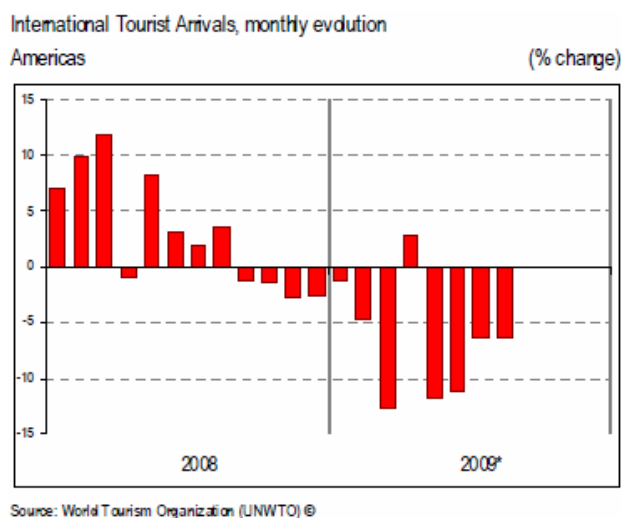
International Tourism Receipts	Change			Share (%)	US\$			Euro		
	local currencies,				Receipts			Receipts		
	constant prices (%)				(billion)			(billion)		
	06/05	07/06	08*/07		2007	2008*	2008*	2007	2008*	2008*
World	5.3	5.4	1.7	100	858	944	1,020	626	642	700
Europe	4.2	2.7	-1.1	50.2	435.2	473.7	970	317.5	322.1	660
Northern Europe	9.3	3.9	-2.4	7.4	70.7	69.8	1,220	51.6	47.5	830
Western Europe	4.0	2.3	-2.5	17.2	149.6	162.1	1,060	109.2	110.2	720
Central/Eastern Europe	8.4	9.0	2.7	6.2	48.5	58.1	580	35.4	39.5	400
Southern/Mediterranean, Eu,	1.6	1.0	-0.5	19.4	166.3	183.7	1,020	121.4	124.9	700
Asia and the Pacific	11.1	9.8	2.7	21.8	186.8	206.0	1,120	136.3	140.1	760
North-East Asia	12.1	8.5	3.1	10.2	85.8	95.9	950	62.6	65.2	650
South-East Asia	15.9	14.8	1.5	6.5	55.3	61.1	990	40.4	41.6	670
Oceania	1.2	7.0	2.4	3.6	31.9	33.9	3,050	23.3	23.0	2,080
South Asia	13.9	5.2	6.1	1.6	13.8	15.1	1,470	10.1	10.3	1,000
Americas	2.1	6.3	5.0	19.9	171.3	188.4	1,280	125.0	128.1	870
North America	0.8	7.2	7.0	14.7	124.9	138.5	1,420	91.1	94.2	960
Caribbean	4.2	0.6	-2.1	2.5	23.2	23.8	1,180	17.0	16.2	800
Central America	10.5	8.9	-0.5	0.7	6.2	6.8	820	4.5	4.6	560
South America	6.6	6.8	2.7	2.0	16.9	19.3	930	12.4	13.1	630
Africa	11.5	9.1	-1.0	3.2	29.1	30.6	650	21.2	20.8	440
North Africa	19.6	7.5	-4.4	1.1	10.2	10.7	630	7.5	7.3	430
Subsaharan Africa	7.7	9.9	0.7	2.1	18.9	19.9	670	13.8	13.5	460
Middle East	3.0	9.0	17.3	4.8	35.0	45.6	830	25.5	31.0	560

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, 2009)

Źródło: UNWTO

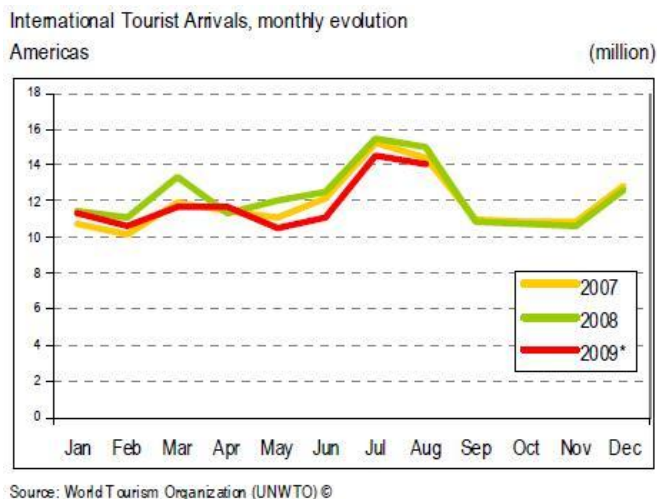
Pesymizmem mogą napawać jednak dane z dwóch pierwszych kwartałów 2009 roku, w których światowy ruch turystyczny w stosunku do analogicznego okresu roku 2008 zmalał o 6,7%, co jest następstwem pandemii tzw. „świńskiej grypy”, oraz ogólnoświatowego kryzysu finansowego, który zaczął być dostrzegalny w statystykach już w 3 kwartale roku

Rysunek 2. Zmiana ilości przyjazdów turystów do regionu Amerykańskiego - porównanie 2008/2009

Źródło: UNWTO

2008 co doskonale widać na przedstawionych wykresach¹². Badacze UNWTO prognozują jednak że spadki te nie będą długotrwałe, oraz przewidują ożywienie w kolejnych latach.

Rysunek 3. Porównanie liczby przyjazdów w regionie Ameryk w latach 2007-09
Źródło: UNWTO

Jeżeli chodzi o udział Portoryko w rynku Ameryk w 2008 roku, wynosił on 2,6% w przyjazdach turystycznych w liczbie 3,89mln oraz 1,9% w przychodach z turystyki, co jest bardzo dobrym wynikiem jak na kraj o tak niewielkiej powierzchni, ponieważ dawało to wyspie 6 miejsce w rankingu przyjazdów regionu Amerykańskiego spośród wszystkich krajów, oraz 7 miejsce pod względem wielkości wpływów w wysokości 3,6mld USD.

¹² Z raportu: „UNWTO World Tourism barometer”, volume 7, No. 3, 2009

Tabela 3. Przyjazdy turystów oraz wydatki w krajach regionu Ameryk w latach 2006-08

Major destinations	Series¹	International Tourist Arrivals						International Tourism Receipts			
		(1000)			Change (%)		Share (%)	(US\$ million)		Share (%)	
		2006	2007	2008*	07/06	08*/07		2006	2007	2008*	2008*
Americas		135,791	142,866	147,037	5.2	2.9	100	154,503	171,295	188,355	100
Argentina	TF	4,173	4,562	4,665	9.3	2.3	3.2	3,344	4,314	4,633	2.5
Aruba	TF	694	772	827	11.2	7.1	0.6	1,080	1,255	1,412	0.7
Bahamas	TF	1,601	1,528	1,463	-4.6	-4.2	1.0	2,056	2,187	2,153	1.1
Barbados	TF	563	575	568	2.1	-1.2	0.4	1,057	1,199	1,192	0.6
Bolivia	TF	521	573	594	9.9	3.7	0.4	244	292	275	0.1
Brazil	TF	5,017	5,026	5,050	0.2	0.5	3.4	4,316	4,953	5,785	3.1
Canada	TF	18,265	17,931	17,128	-1.8	-4.5	11.6	14,642	15,333	15,106	8.0
Chile	TF	2,253	2,507	2,699	11.3	7.7	1.8	1,213	1,478	1,757	0.9
Colombia	VF	1,053	1,195	1,222	13.5	2.2	0.8	1,554	1,669	1,844	1.0
Costa Rica	TF	1,725	1,980	2,089	14.8	5.5	1.4	1,732	2,029	2,250	1.2
Cuba	TF	2,150	2,119	2,316	-1.4	9.3	1.6	2,127	2,141	2,267	1.2
Dominican Rep.	TF	3,965	3,980	3,980	0.4	0.0	2.7	3,917	4,064	4,176	2.2
Ecuador	VF	841	937	1,005	11.5	7.2	0.7	490	623	763	0.4
El Salvador	TF	1,279	1,339	1,385	4.7	3.5	0.9	793	847	894	0.5
Guatemala	TF	..	1,448	1,527	..	5.4	1.0	919	1,055	1,068	0.6
Honduras	TF	739	831	899	12.6	8.2	0.6	488	557	621	0.3
Jamaica	TF	1,679	1,701	1,767	1.3	3.9	1.2	1,870	1,910	1,984	1.1
Mexico	TF	21,353	21,370	22,637	0.1	5.9	15.4	12,177	12,852	13,289	7.1
Nicaragua	TF	749	800	858	6.8	7.2	0.6	231	255	276	0.1
Panama	TF	843	1,103	1,293	30.8	17.2	0.9	960	1,185	1,408	0.7
Peru	TF	1,721	1,916	2,058	11.4	7.4	1.4	1,570	1,723	1,991	1.1
Puerto Rico	TF	3,722	3,687	3,894	-0.9	5.6	2.6	3,369	3,414	3,644	1.9
United States	TF	50,977	55,986	58,030	9.8	3.6	39.5	85,720	96,712	110,090	58.4
Uruguay	TF	1,749	1,752	1,921	0.2	9.7	1.3	598	809	1,042	0.6
Venezuela	TF	748	771	745	3.0	-3.4	0.5	768	817	895	0.5

Source: World Tourism Organization (UNWTO) ©

(Data as collected by UNWTO, 2009)

Źródło: UNWTO

Warto nadmienić również, że uzyskany w 2007 roku wynik 3,7 mln przyjazdów turystycznych pozwolił mu zamknąć pierwszą pięćdziesiątkę listy najczęściej odwiedzanych krajów świata.

Tabela 4. Przyjazdy turystyczne na świecie wg krajów w latach 1995-2007

International Tourist Arrivals by Country of Destination										
		Full year								
	Series	1995	2000	2005	2006	2007*	04/03	05/04	06/05	07*/06
		(million)						(%)		
World		536	683	803	847	903	10.3	5.4	5.5	6.6
1 France	TF	60.0	77.2	75.9	78.9	81.9	0.1	1.0	3.9	3.8
2 Spain	TF	34.9	47.9	55.9	58.2	59.2	3.1	6.6	4.1	1.7
3 United States	TF	43.5	51.2	49.2	51.0	56.0	11.8	6.8	3.6	9.8
4 China	TF	20.0	31.2	46.8	49.9	54.7	26.7	12.1	6.6	9.6
5 Italy	TF	31.1	41.2	36.5	41.1	43.7	-6.4	-1.5	12.4	6.3
6 United Kingdom	TF	21.7	23.2	28.0	30.7	30.7	12.7	9.2	9.3	0.1
7 Germany	TCE	14.8	19.0	21.3	23.5	24.4	9.6	6.0	10.1	3.9
8 Ukraine	TF	3.7	6.4	17.6	18.9	23.1	24.9	12.8	7.4	22.1
9 Turkey	TF	7.1	9.6	20.3	18.9	22.2	26.1	20.5	-6.7	17.6
10 Mexico	TF	20.2	20.6	21.9	21.4	21.4	10.5	6.3	-2.6	0.3
50 Puerto Rico	TF	3.1	3.3	3.7	3.7	3.7	9.3	4.1	1.0	-0.9

Źródło: UNWTO

Niestety końcówka roku 2008, oraz dwa pierwsze kwartały roku 2009 przyniosły wspomniany wcześniej ogólnosiwiatowy (poza regionem Afryki) spadek liczby przyjazdów, który w odniesieniu do analogicznego okresu roku wcześniejszego wyniósł 5,4%, co odrobinę przewyższa średni spadek dla krajów karaibskich (-5,0%), ale również jest niższy od ogólnego spadku ruchu dla regionu Ameryki(-6,7%).

Tabela 5 Przyjazdy turystyczne do Portoryko w latach 2007-09

International Tourist Arrivals by Country of Destination

International Trade Arrivals by Country of Residence																							
Full year				Change		Monthly or quarterly data series																	
						(% change over same period of the previous year)																	
Series	2007	2008	07/06	08/07	Series	2009*												2008					
						YTD	Q1	Q2	Q3	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Q1	Q2	Q3	Q4				
	(1000)			(%)																			
Americas	142,866	147,052	5.2	2.9		-6.7	-6.6	-7.1		2.7	-11.9	-11.4	-6.3	-6.4			9.6	3.4	1.7	-2.3			
Caribbean	19,769	20,177	1.6	2.1		-5.0	-7.6	-3.2		-2.6	-3.0	-4.2	-2.2	-4.1			8.8	2.6	-1.8	-2.7			
Puerto Rico	TF	3,687	3,894	-0.9	5.6	THS(3)	-5.4	-9.4	-1.8		-2.2	-0.1	-3.0	-2.2			-1.4	-4.4	-0.2	-4.4			

Źródło: UNWTO

2.2 Zatrudnienie w turystyce i jej udział w gospodarce

Gospodarka Portoryko opiera się głównie na sektorach takich jak produkcja dóbr (45,5% PKB), finanse (19% PKB)¹³. Sektor turystyczny również zajmuje w niej ważne miejsce, wytwarzając bezpośrednio 1,226mld USD (1,3% PKB), a pośrednio, dotycząc wszystkich działów gospodarki kraju, nawet 4,762mld USD (4,9% PKB) w roku 2010¹⁴.

Tabela 6. Wskaźniki PKB sektora turystycznego Portoryko 2005-10

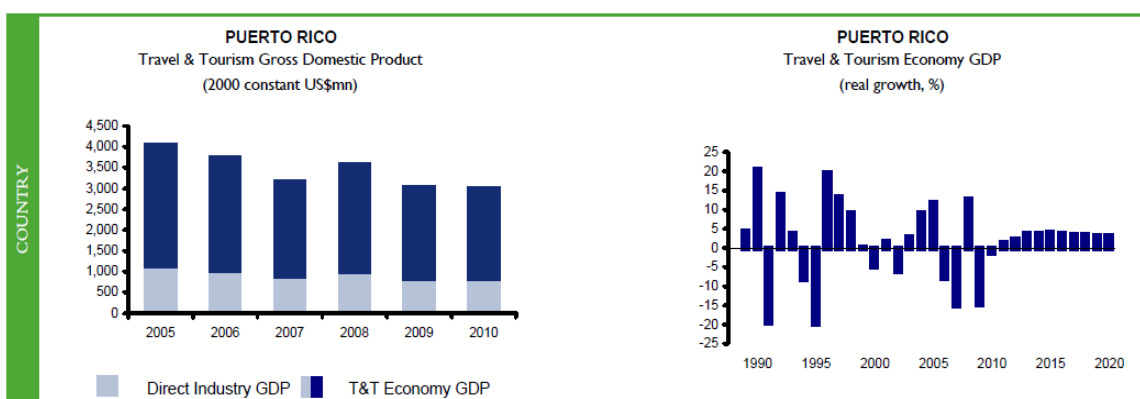
Portoryko	2005	2006	2007	2008	2009	2010
PKB indukowane przez sektor turystyczny						
Miliardy USD	5,077	4,846	4,334	5,251	4,635	4,762
Zmiana w stosunku do roku poprzedniego(%) z uwzględnieniem zmian cen	11,7	-7,7	-15	12,5	-14,7	-1,2
% udział w całkowitym PKB Portoryko	6,1	5,6	4,8	5,6	4,9	4,9
PKB sektora turystycznego (bezpośrednie)						
Miliardy USD	1,34	1,271	1,12	1,371	1,198	1,226
Zmiana w stosunku do roku poprzedniego(%) z uwzględnieniem zmian cen	8,5	-8,3	-16,2	13,6	-15,5	-1,5
% udział w całkowitym PKB Portoryko	1,6	1,4	1,2	1,4	1,2	1,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WTTC (odczyt: 25.05.2010)

¹³ Z raportu: „Puerto Rico – Fact Sheet”, Government Development Bank for Puerto Rico – Office of economic studies and analysis, 2010

¹⁴ Z raportu: „Puerto Rico - Travel&Tourism Economic Impact 2010”, WTTC, 2010, s.4

Widoczne są natomiast wahania w wysokości i wartości tych udziałów w kolejnych latach, przepełnione drastycznym kurczeniem się na przemian z wysokimi wzrostami PKB sektora turystycznego. Rekordowe pod tym względem były w ostatnim czasie lata 2007 i 2009 w czasie których nastąpiły, ponad 15 procentowe spadki wartości PKB turystycznego, ale również taki rok jak 2008 kiedy to nastąpił 13,6 procentowy wzrost, będący chwilą oddechu od kryzysu. Prognozy na przyszłość zakładają długoterminowy wzrost turystycznego PKB Portoryko na średnim poziomie 3,2% rocznie w ciągu kolejnych 10 lat. Warto również wspomnieć, że PKB tego kraju jest w chwili obecnej mniej zależne od turystyki w porównaniu z innymi krajami regionu gdzie sięga nawet 78,5% PKB w Antigua i Barbuda, czy niemal 50% na Barbados i Bahamach¹⁵.

Rysunek 4. Turystyczny PKB Portoryko 2005-10; prognoza wzrostu do roku 2020

Źródło: WTTC

Każda duża gałąź gospodarki automatycznie generuje miejsca pracy. W tym wypadku, w roku 2010, przekłada się to na 16,3 tys. (1,2% całkowitego zatrudnienia) osób pracujących bezpośrednio w przemyśle turystycznym, oraz generuje łącznie z zatrudnionymi w

Tabela 7. Zatrudnienie w sektorze turystycznym Portoryko 2005-10

Portoryko	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zatrudnienie indukowane przez turystykę						
Zmiana w stosunku do roku poprzedniego (%)	12,8	-9,4	-16,9	15,2	-5,7	-0,3
Udział w całkowitym zatrudnieniu (%)	6,1	5,5	4,6	5,5	4,8	4,7
Liczba zatrudnionych (tys.)	77,4	70,1	58,2	67,1	63,2	63
Bezpośrednio zatrudnieni w turystyce						
Udział w całkowitym zatrudnieniu (%)	1,7	1,5	1,2	1,4	1,2	1,2
Liczba zatrudnionych (tys.)	21,3	18,9	14,9	17,8	16,5	16,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WTTC (odczyt: 25.05.2010)

¹⁵ Z raportu: „Puerto Rico - Travel&Tourism Economic Impact 2010”, WTTC, 2010, s.4

powiązanych sektorach 63 tys. pracowników stanowiących 4,8% wszystkich pracujących¹⁶.

Niestety w związku z wahaniami wartości gospodarki turystycznej Portoryko, oraz wzrostem bezrobocia w ostatnich latach spowodowanym ogólnoświatowym kryzysem gospodarczym, w latach 2005-10 liczba osób zatrudnionych w sektorze turystycznym zmalała aż o blisko ¼ ogółu zatrudnionych (5 tys. osób). To pociągnęło za sobą również automatyczny spadek liczby zatrudnionych w innych branżach stymulowanych przez turystykę.

Tabela 8. Wydatki na turystykę w latach 2005-10

Portoryko	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Rządowe wydatki na turystykę						
Ilość w mld USD	0,416	0,43	0,439	0,433	0,431	0,449
Zmiana w stosunku do roku poprzedniego(%) z uwzględnieniem zmian cen	8,5	-0,2	-2,7	-8,3	-3,9	0,1
Inwestycje kapitałowe w turystykę						
Ilość w mld USD	1,266	1,289	1,315	1,285	1,16	1,248
Zmiana w stosunku do roku poprzedniego(%) z uwzględnieniem zmian cen	24,1	-1,6	-3	-9,2	-12,8	3,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WTTC (odczyt: 25.05.2010)

Rządowe wydatki Portoryko na turystykę od lat utrzymują się na podobnym poziomie nieco większym niż 400 mln dolarów. Są one przeznaczane na takie cele jak poprawę infrastruktury, administrację, bezpieczeństwo, czy lotnictwo. Z kolei inwestycje kapitałowe prowadzone przez m.in. dostawców usług razem z instytucjami rządowymi od 2005 roku utrzymują się na podobnym poziomie między 1,2 a 1,3mld dolarów, jednakże zanotowano poważny ich spadek (12,8%) w roku 2009. Rok 2010 ma się natomiast zamknąć na plusie.

2.3 Zakwaterowanie

Według różnych danych, Portoryko może cieszyć się około 14 tys. pokoi w różnych obiektach zakwaterowania, co np. w porównaniu z niedalekim sąsiadem takim jak Kuba posiadającą do dyspozycji ponad 45 tys. pokoi nie jest wynikiem porażającym. Większość z tych miejsc stanowią obiekty w hotelach, a w mniejszym stopniu w pokojach

¹⁶ Tamże, s.8

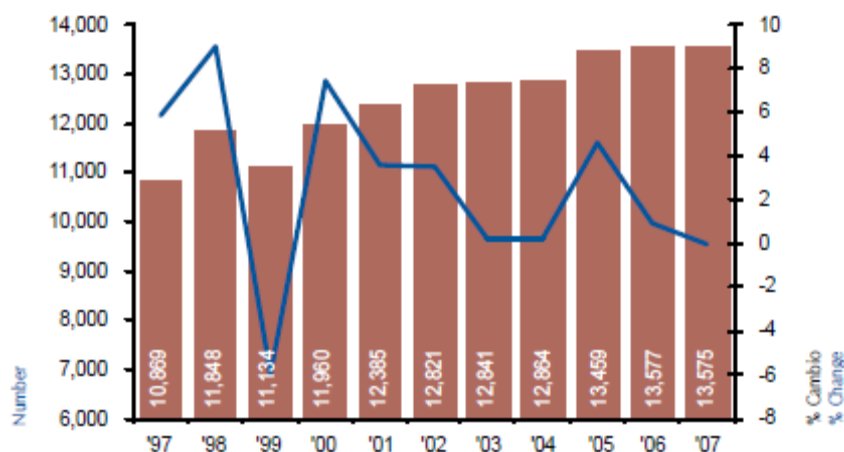
gościnnych, oraz tzw. „paradorach” czyli zabytkowych budowlach przeistaczanych w luksusowe hotele.

Tabela 9. Ilość pokoi wg rodzaju zakwaterowania w Portoryko w latach 2002-05

Type of Accommodation	CALENDAR YEAR			
	2002	2003	2004	2005
Hotels	10157	10195	10363	9771
Guest Houses	505	497	540	544
Paradores	1061	1081	n.a	882
Other	1098	1098	1013	2425
TOTAL	12821	12871	11916	13622

Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 25.05.2010)

Istotny jest fakt, że w ostatnim czasie występuje tu bardzo powolny przyrost ilości miejsc noclegowych. Wśród danych z lat 1997-07, możemy zauważyć stagnację w tej kwestii od roku 2003 do 2007, z niewielkim wyjątkiem, kiedy to zanotowano 5% wzrost liczby pokoi.

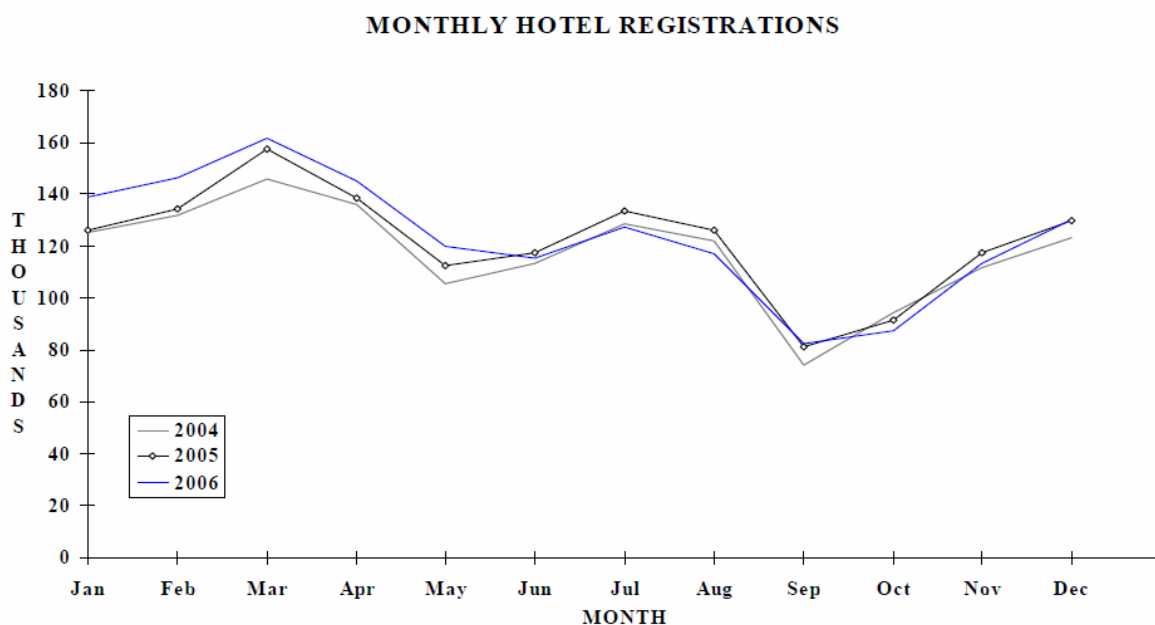

Rysunek 5. Ilość pokoi hotelowych w Portoryko, oraz dynamika przyrostu

Źródło: GDB for Puerto Rico (odczyt: 26.05.2010)

W kwestii sezonowości ruchu turystycznego omawianego kraju, można posłużyć się danymi o meldunkach w obiektach hotelowych w poszczególnych miesiącach. Analizując wykres przedstawiający ich wysokość, można łatwo dojść do wniosku, że szczyt sezonu turystycznego przypada w Portoryko na marzec, po którym aż

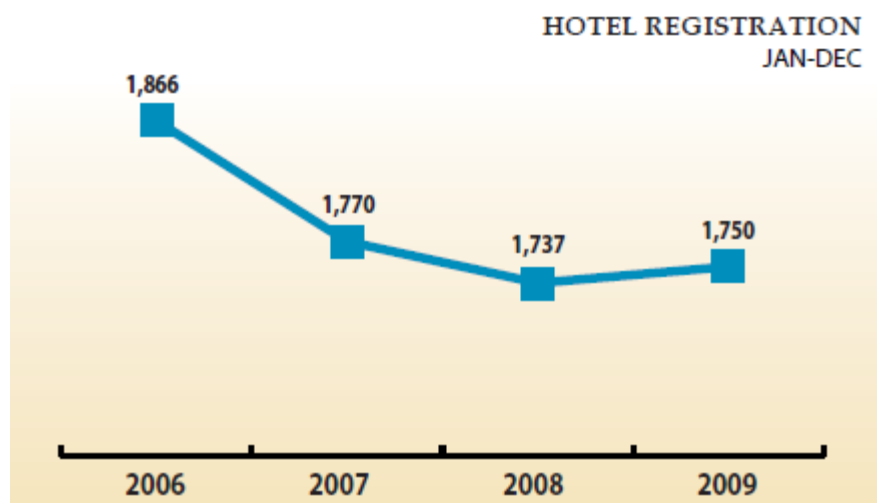
do maja następuje dosyć gwałtowny spadek liczby rejestracji w hotelach, aby ponownie zwyżkować w miesiącach letnich i następnie osiągnąć najslabszy wynik we wrześniu.

Rysunek 6. Miesięczna liczba meldunków w hotelach w latach 2004-06

Źródło: www.onecaribbean.org (odczyt: 23.05.2010)

W ogólnej liczbie meldunków w latach 2006-09, możemy zauważyć wyraźny spadek w roku 2007 oraz 2008, na co prawdopodobnie wpłynął ostatni kryzys i recesja finansowa. Optymistyczne dla rynku noclegów w Portoryko są dane o wzroście w roku 2009.

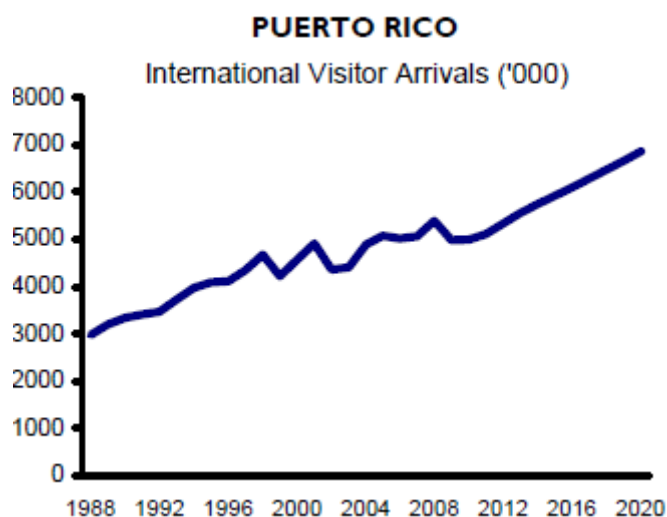

Rysunek 7. Całkowita liczba meldunków w hotelach w latach 2006-09

Źródło: <http://www.gdb-pur.com/> (odczyt: 23.05.2010)

2.4 Turystyka przyjazdowa

Wracając do danych zawartych w tabeli nr 3, Portoryko zostało w 2009 roku odwiedzone przez 3,9 milionów turystów. Mimo najnowszych danych o prawdopodobnym spadku tej liczby w roku 2010, w prognozach na kolejne lata przewidywany jest dalszy wzrost tej liczby.

Rysunek 8. Prognoza wzrostu liczby przyjazdów międzynarodowych do Portoryko

Źródło: WTTC

Analogicznie do przedstawianych wcześniej danych o meldunkach w hotelach, rozkładają się proporcje w przyjazdach do kraju w poszczególnych miesiącach. Szczyt przypada na początek roku z kumulacją w marcu, a najmniejsza ich liczba przypada na wrzesień i październik. Można również zauważyć, że w roku 2009, aż do sierpnia włącznie, zanotowano tylko spadki liczb w porównaniu z analogicznymi okresami w roku wcześniejszym. We wrześniu zanotowano gwałtowny wzrost (21,6%) i ta tendencja utrzymała się do końca roku.

Tabela 10. Miesięczny rozkład przyjazdów turystycznych do Portoryko w 2009r.

Table 2a: Tourist Arrivals by Month - 2009												
Country	January		February		March		April		May		June	
	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch
Puerto Rico**	116,237	-4.1	117,197	-10.2	128,668	-12.9	118,894	-2.2	107,630	-0.1	105,505	-3.0
Country	July		August		September		October		November		December	
	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch	Tourists	% ch
Puerto Rico**	111,014	-2.2	110,613	-3.2	77,459	21.6	89,206	5.6	103,165	5.7	113,260	2.4

Źródło: Caribbean Tourism Organisation (odczyt: 25.05.2010)

Nawiązując do danych przedstawionych w tabeli 11, odnoszącej się do przyjazdów do krajów karaibskich, głównym krajem emisyjnym w stosunku do Portoryko są Stany Zjednoczone – ponad 1,17 mln odwiedzających. Kanada i kraje europejskie mają niewielki udział. Pod względem liczby przyjmowanych Amerykanów w 2009 roku ustąpiło ono nieznacznie tylko Jamajce. Natomiast na fali spadków przyjazdów z różnych destynacji, niewielki wzrost zanotowała tylko Kanada (1,9%) z wynikiem 16tys.

Tabela 11. Przyjazdy wg głównych rynków

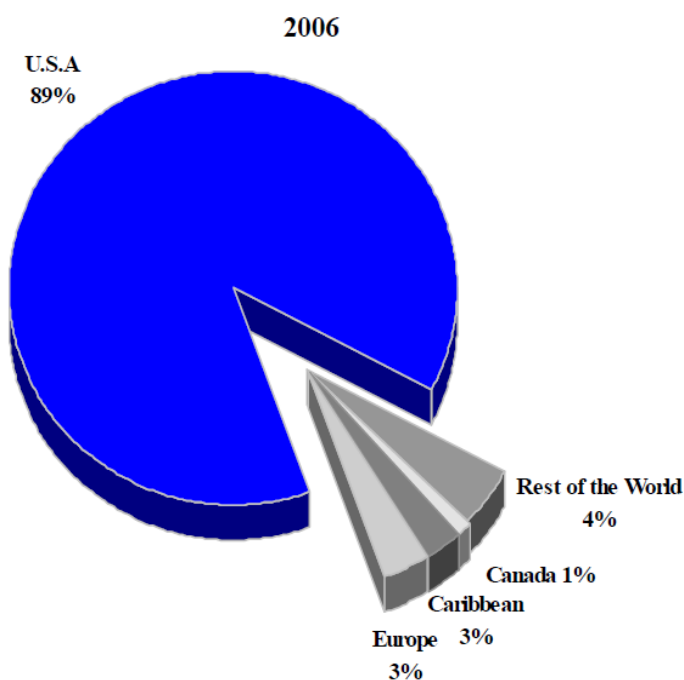
Arrivals by Main Market - 2009											
Destination	Period	United States		Canada		Europe		Other		Total	
		Tourists	% ch.	Tourists	% ch.	Tourists	% ch.	Tourists	% ch.	Tourists	% ch.
Anguilla	Jan-Nov	29,673	-18.7	1,735	-6.8	6,665	-17.1	13,119	-15.7	51,192	-17.3
Antigua & Barbuda *	Jan-Dec	82,068	-2.3	12,947	-1.8	93,442	-15.3	45,953	-21.3	234,410	-11.8
Aruba	Jan-Dec	528,104	-1.8	33,856	4.2	75,000	2.5	175,663	-4.2	812,623	-1.7
Bahamas	Jan-Dec	1,068,497	-9.2	107,030	-6.9	78,797	-16.0	72,398	-5.9	1,326,722	-9.3
Barbados ^P	Jan-Dec	122,306	-7.2	63,751	11.2	220,704	-12.3	111,803	-11.8	518,564	-8.7
Belize ^P	Jan-Dec	139,560	-5.5	17,201	-2.8	29,604	-13.6	46,008	1.3	232,373	-5.2
Bermuda	Jan-Dec	172,652	-8.8	24,854	-8.6	28,960	-17.3	9,394	-21.8	235,860	-10.5
Bonaire	Jan-Sep	19,395	-22.3	1,246	-20.6	21,919	-3.9	6,756	-5.3	49,316	-12.7
Cancun (Mexico) **	Jan-Sep	1,126,666	-13.6	97,482	-6.3	128,553	-25.8	81,715	-31.6	1,434,416	-15.6
Cayman Islands	Jan-Dec	215,037	-10.6	17,254	-7.0	19,117	-10.1	20,550	-9.1	271,958	-10.2
Cuba ¹	Jan-Dec	-	-	914,884	11.8	838,340	-7.8	676,585	9.0	2,429,809	3.5
Curacao ^P	Jan-Dec	35,068	-19.7	5,977	-17.5	145,898	6.7	180,030	-18.6	366,973	-10.3
Dominica ^P	Jan-Nov	16,548	-13.2	2,283	-24.6	10,329	-17.4	35,242	-8.8	64,402	-12.1
Dom Republic *	Jan-Dec	1,148,533	5.2	646,285	1.6	1,245,925	-7.4	951,560	5.0	3,992,303	0.3
Grenada ^P	Jan-Dec	21,111	-3.3	6,295	-0.7	35,650	-19.0	50,314	-12.4	113,370	-12.5
Guyana ^P	Jan-Dec	76,151	12.1	23,802	6.7	8,252	-10.4	32,848	-1.5	141,053	6.2
Jamaica	Jan-Dec	1,172,844	1.9	290,307	22.9	276,799	-2.8	91,147	-4.5	1,831,097	3.6
Montserrat	Jan-Dec	1,606	-16.4	367	-7.1	2,031	-12.9	2,307	-14.9	6,311	-14.3
Puerto Rico **	Jan-Dec	1,171,445	-1.2	16,225	1.9	28,010	-2.3	83,168	-11.1	1,298,848	-1.7
Saba	Jan-Aug	2,979	-14.8	713	22.1	4,271	6.7	744	-19.5	8,707	-3.4
St. Eustatius	Jan-Apr	829	-16.3	91	-18.0	2,213	4.2	892	-1.9	4,025	-2.6
St Lucia	Jan-Dec	98,685	-9.1	28,563	8.7	86,819	-10.4	64,424	0.6	278,491	-5.8
St. Maarten	Jan-Dec	240,431	-6.8	32,277	-5.2	98,341	-4.3	69,136	-14.4	440,185	-7.4
St. Vincent & the G'dines	Jan-Dec	20,159	-16.2	6,820	-0.9	19,097	-14.4	29,370	-4.9	75,446	-10.3
Trinidad & Tobago	Jan-Aug	135,013	2.1	33,440	-12.9	41,240	-8.1	77,394	-12.3	287,087	-5.5
U S Virgin Islands**	Jan-Dec	724,910	6.5	10,412	14.3	16,479	3.9	35,348	2.3	787,149	6.4
* Non-Resident Air Arrivals **Non-Resident Hotel registrations only N.B U.S.V.I reported figures in this tables are Hotel Registrations whereas they reported Stay Over totals are Air Arrivals N.B: Figures are subject to revision by reporting countries ¹ USA total included in Other SOURCE - Data supplied by member countries and available as at April 29, 2010											

Źródło: Caribbean Tourism Organisation (odczyt: 25.05.2010)

Udział Stanów Zjednoczonych w rynku można również łatwo prześledzić porównując ich procentowy udział w ogólnej liczbie meldunków w bazie hotelowej, który np. w 2006 roku wyniósł 89%. Niewielka liczba turystów europejskich (3%) jest zapewne spowodowana wysokimi kosztami podróży w ten rejon świata. Na podobnym poziomie można zaobserwować podróżnych z innych krajów karaibskich, a 1% wszystkich rejestracji szczyli się Kanada.

PUERTO RICO

HOTEL REGISTRATIONS BY MAIN MARKETS

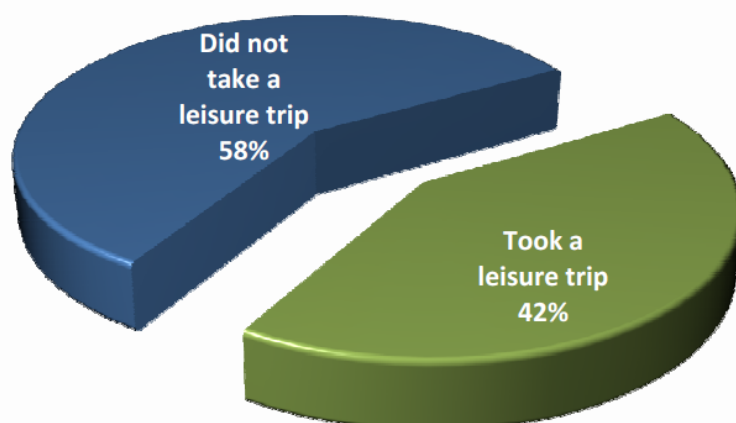
Rysunek 9. Meldunki w hotelach w 2006 roku wg głównych rynków
Źródło: www.onecaribbean.org (odczyt: 25.05.2010)

2.5 Turystyka krajowa wewnętrzna

Zachowania wyjazdowe Portorykańczyków można przeanalizować korzystając z badań przeprowadzonych na grupach reprezentatywnych przez „Puerto Rico Tourism Co.” w roku 2009.

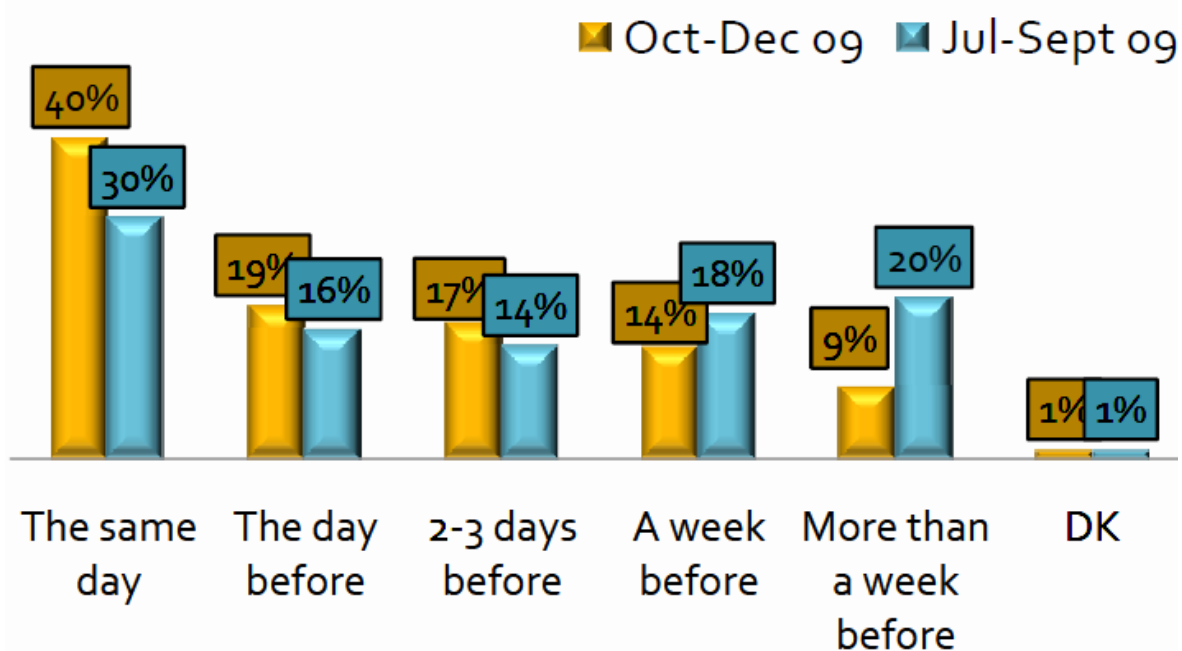
Na ich podstawie dowiemy się, że ok. 42% gospodarstw domowych uczestniczy w wycieczkach rekreacyjnych, a pozostałe 58% tego nie robi. 84% z korzystających z tego typu aktywności odwiedza miejsca w których wcześniej przebywali.

Are Puerto Ricans going 'De Paseo'?

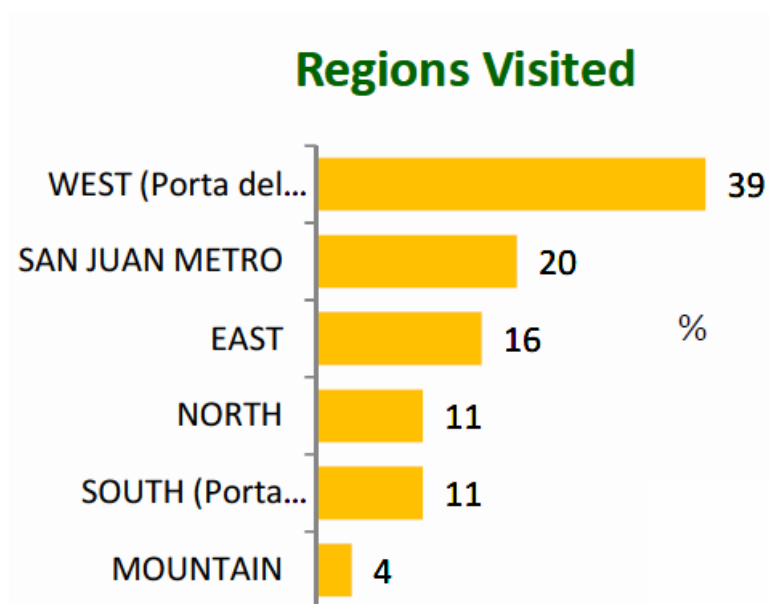
Rysunek 10. Uczestnictwo Portorykańczyków w rekreacji
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

W kwestii podejmowania decyzji o wyjeździe Portorykańczycy wydają się być bardzo spontaniczni. W badaniach przeprowadzonych w różnych okresach roku, 30-40% respondentów podejmowało decyzję o wyjeździe tego samego dnia, przy czym planowanie go z większym wyprzedzeniem (ponad tydzień) należało raczej do rzadkości – częściej zdarzało się to w miesiącach letnich (20%) niż w końcu roku, gdzie tylko 9% planowało takie wyjazdy wcześniej

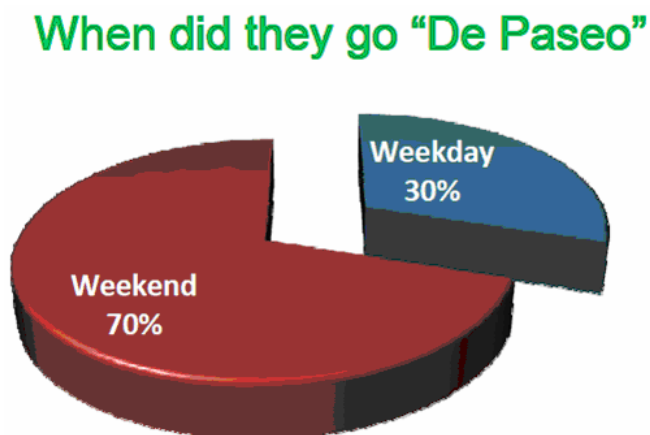
Rysunek 11. Podejmowanie decyzji o wyjeździe rekreacyjnym
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

Do najczęściej wybieranych kierunków wycieczek należał region zachodni z blisko 40% wynikiem, a zaraz za nim plasował region metropolii San Juan(20%).

Rysunek 12. Najczęściej odwiedzane przez Portorykańczyków regiony kraju
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

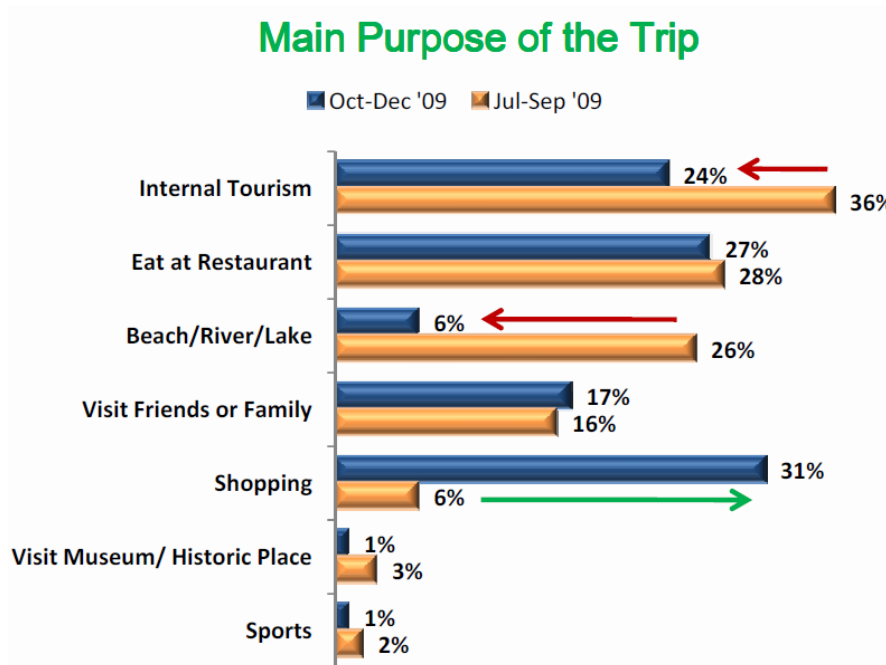
Podróże te odbywają się głównie w czasie trwania weekendu.

Rysunek 13. Rozkład wycieczek w ciągu tygodnia
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

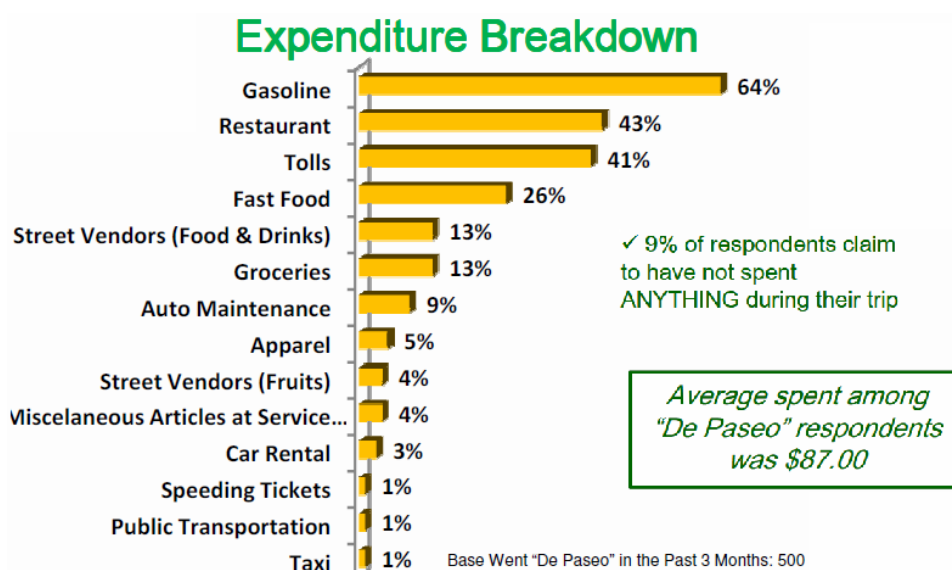
Do głównych celów podróży krajowych Portorykańczyków, w ciągu całego roku można zaliczyć turystykę, wyjazdy do restauracji, oraz odwiedziny krewnych. W małym stopniu celami tymi są wizyty w muzeach, oraz wyjazdy dla uprawiania sportu. Bardzo dużą sezonowością cechują się natomiast wyjazdy na plażę (jezioro, rzekę), które to

największym powodzeniem cieszą się w miesiącach letnich – 26% – a w końcu roku spadają do 6% ogółu wyjazdów. Podobna zależność, tylko zupełnie odwrotna ma miejsce w wypadu motywacji jaką są zakupy – z 6% ogółu w miesiącach letnich, rośnie ona do 31% udziału w ostatnich miesiącach roku.

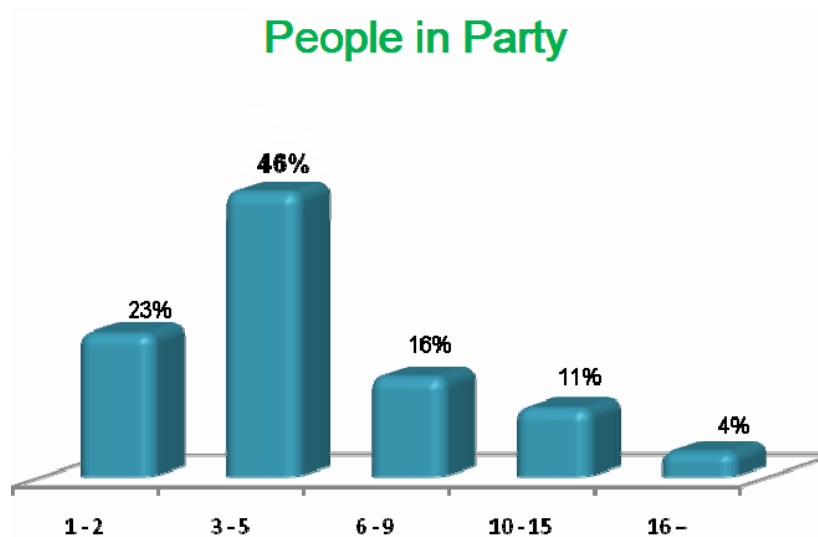
Rysunek 14. Główne cele podróży krajowych Portorykańczyków
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

Wśród badanych, podczas podróży największą część wydanych pieniędzy stanowiły zakupy paliwa, w restauracjach, oraz opłaty drogowe. Średni wydatek respondenta wyniósł 87 USD. Ciekawostką jest że 9% zadeklarowało że nie wydało na nią żadnych pieniędzy.

Rysunek 15. Wydatki Portorykańczyków podczas podróży krajowych
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

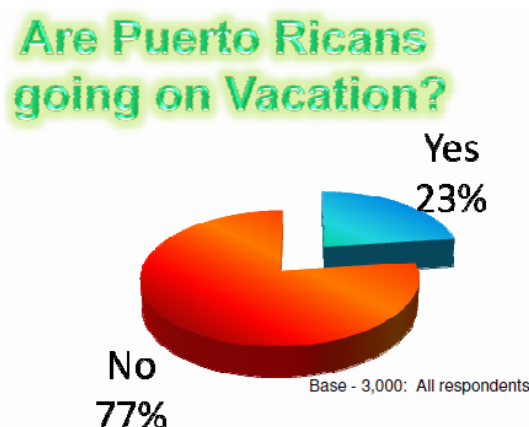
Jeżeli chodzi o liczbę uczestników w danym wyjeździe, najczęściej były to wycieczki organizowane przez 3-5 osób (46%), dalej plasowały się wycieczki 1-2 osobowe (23%), natomiast dla więcej niż 5 osób stanowiły łącznie 31% ogółu.

Rysunek 16. Liczba uczestników jednego wyjazdu
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odeczyt: 27.05.2010)

2.6 Turystyka wyjazdowa

Pierwszą wnioskami jaki pojawia się przy analizie ruchu wakacyjnego Portorykańczyków, jest mały procentowy udział osób deklarujących że wyjeżdżają – 23% – w stosunku do ogółu. Jest to prawdopodobnie spowodowane niskim PKB ich kraju, a co za tym idzie poziomem zamożności ludności.

Rysunek 17. Udział Portorykańczyków w wyjazdach wakacyjnych
Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odeczyt: 27.05.2010)

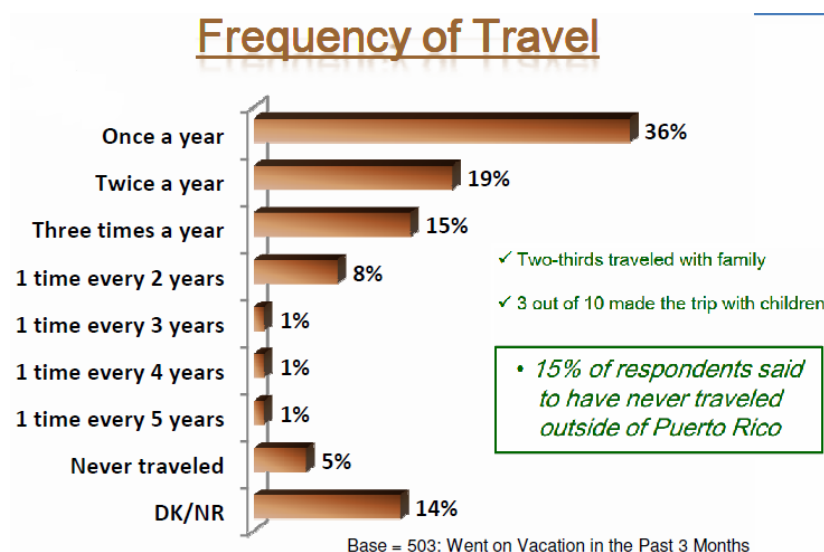
Jednakże, wśród wyjeżdżających główną destynacją są Stany Zjednoczone (dokładnie 42% badanych), oraz wakacje w kraju (39%). Oprócz tego wybierają się oni również do Dominikany oraz na wycieczki promowe.

Tabela 12. Zestawienie kierunków wyjazdów wakacyjnych Portorykańczyków

Vacation Destination	
USA---- 42%	Cruise---- 4%
PR---- 39%	Other Countries---- 6%
Dom. Rep.---- 8%	

Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

Wśród wyjeżdżających, najwięcej z nich wyjeżdża raz do roku, mniejsza liczba osób dwukrotnie i trzykrotnie – odpowiednio 19 i 15%. Rzadziej podróżuje łącznie 11% respondentów. 2/3 z ankietowanych podróżowało z rodziną, 3/10 z dziećmi, natomiast 15% z nich nigdy nie podróżowało poza swój kraj.

Rysunek 18. Częstotliwość wyjazdów wakacyjnych Portorykańczyków

Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

Nawiązując do wysokości wydatków wakacyjnych, najwyższe z nich są czynione w krajach “innych”, nie wyszczególnionych prawdopodobnie z powodu niskiej frekwencji wyjazdów w tamtych kierunkach. Jednakże spośród wyszczególnionych najczęściej pieniędzy wydają Portorykańczycy w Republice Dominikany gdzie relatywnie niedużo wydają na noclegi ale z kolei najwięcej na robienie zakupów i transport. Na drugim miejscu plasują się wycieczki promowe, w których lwia część wydatków pochłania zakwaterowanie, za to mało na jedzenie oraz zakupy. W USA, najczęściej wybieranym

pobytu, wydatki stanowią 2103 USD z czego najwięcej wydaje się na zakwaterowanie. Zdecydowanie najtańszą opcją spędzania wakacji jest wyjazd w ramach swojej wyspy, kosztujący dużo ponad połowę mniej niż jakiegokolwiek inne miejsce. Wydatek taki jest rzędu 856 USD. Niskie wydatki na turystykę w kraju nie muszą jednak oznaczać, że niższe są ceny, a raczej to że są to wyjazdy krótsze w czasie, nie wymagające tak dużych nakładów na podróż.

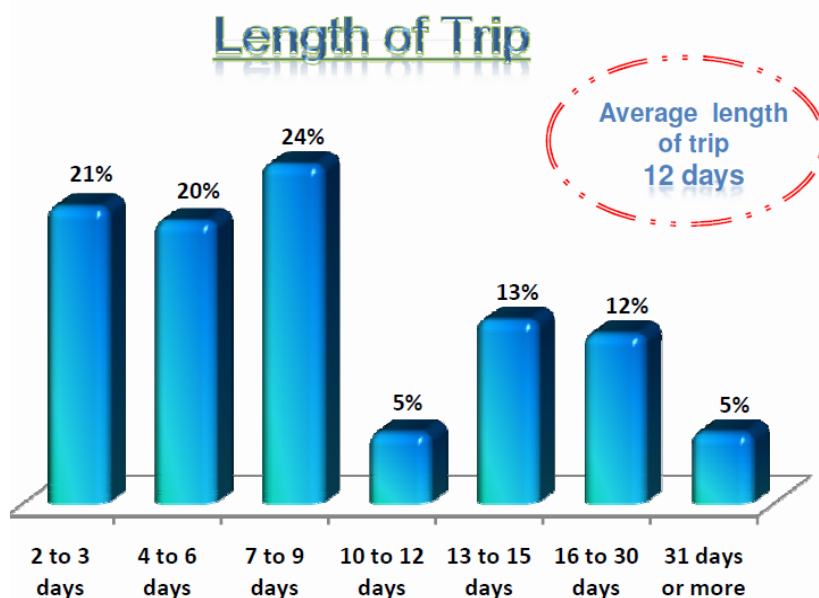
Tabela 13. Wydatki Portorykańczyków na wakacje wg destynacji

Vacation Expenses

DESTINATION	Total	Accommodations	Food	Shopping	Transportation
P.R.	\$ 856.00	\$ 460.00	\$ 200.00	\$ 91.00	\$ 105.00
USA	\$ 2,103.00	\$ 922.00	\$ 379.00	\$ 391.00	\$ 411.00
Dominican Rep.	\$ 2,196.00	\$ 847.00	\$ 306.00	\$ 530.00	\$ 513.00
Cruise	\$ 2,139.00	\$ 1,417.00	\$ 88.00	\$ 250.00	\$ 384.00
Other Destinations	\$ 2,973.00	\$ 1,691.00	\$ 440.00	\$ 474.00	\$ 368.00

Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

Długość podróży Portorykańczyków, wynosi średnio 12 dni, z czego najczęściej trwają one do 9 dni.

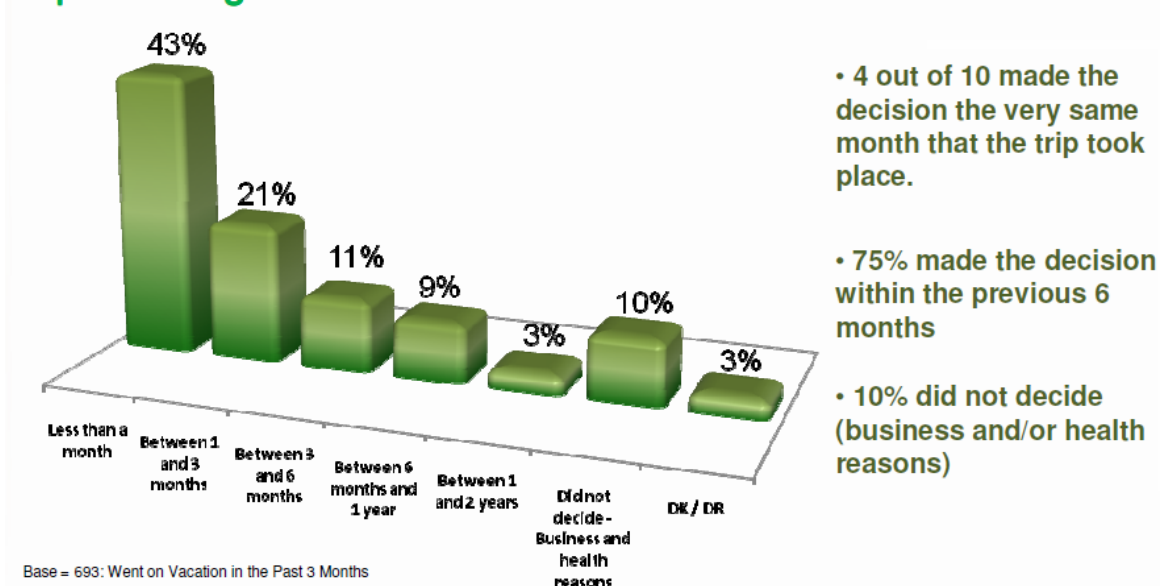

Rysunek 19. Długość podróży Portorykańczyków

Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odczyt: 27.05.2010)

Natomiast jeżeli chodzi o czas w jakim podejmowane są decyzje o niej, najczęściej jest to do miesiąca przed, jest tak w wypadku 43% badanych, oraz większość (75%) jest podejmowana w czasie poniżej pół roku.

Trip Planning: When the Decision Was Made

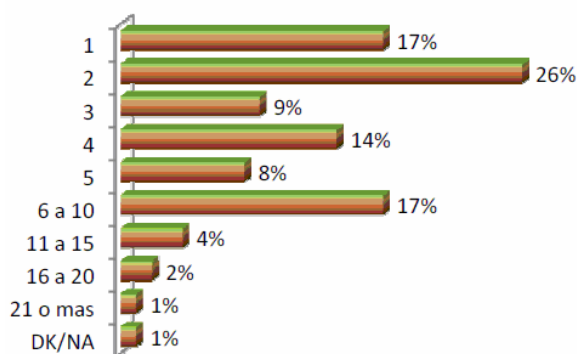

Rysunek 20. Wyprzedzenie w planowaniu podróży Portorykańczyków

Źródło: Puerto Rico Tourism Co. (odeczyt: 27.05.2010)

Ilość osób podczas jednego wyjazdu najczęściej wynosi 2 uczestników (26%), ale również często Portorykańczycy podróżują samotnie oraz w większych 6-10-cio osobowych grupach (po 17%)

People in Party

Rysunek 21. Liczba osób w ramach wyjazdu

Źródło: Puerto Rico Tourism Co.

Reason for Choosing the Destination

Rysunek 22. Główne motywy wybierania miejsca podróży

Źródło: Puerto Rico Tourism Co.

Z głównych motywów wybierania konkretnych kierunków turystycznych najważniejszym jest posiadanie w danym miejscu rodziny lub znajomych (25%), a na dalszych miejscach znajdziemy rekomendację bliskich (19%), oraz wyszukanie informacji w Internecie (12%).

Rozdział III – Znaczenie dla rynku polskiego

Rynek Portoryko ze względu na dużą odległość, oraz wysokie koszty podróży transatlantyckiej, nie jest dla Polski atrakcyjną destynacją. Dane o wyjazdach Polaków do tego kraju nie występują. Głównym powodem takiego stanu rzeczy jest na pewno niski stan zamożności w naszym kraju. Pojedyncze przypadki wyjazdów są odnotowywane prawdopodobnie wraz pozostałymi krajami świata, poza głównymi miejscami przeznaczenia.

Tabela 14. Wyjazdy zagraniczne Polaków

Tab. 6. Zagraniczne wyjazdy polskich turystów według odwiedzanych krajów (w mln)

	I-VIII 2008	I-VIII 2009
Razem wyjazdów turystycznych	4,80	4,25
Niemcy	1,05	0,90
Włochy	0,25	0,45
Wielka Brytania	0,25	0,35
Chorwacja	0,30	0,30
Czechy	0,40	0,30
Austria	0,20	0,25
Irlandia	0,15	0,20
Egipt	0,15	0,15
Francja	0,25	0,15
Hiszpania	0,15	0,15
Słowacja	0,30	0,15
Dania	*	0,10
Grecja	0,20	0,10
Holandia	0,25	0,10
Szwecja	*	0,10
Turcja	0,10	0,10
Węgry	0,15	0,10
Litwa	0,25	*
Rosja	0,15	*
Belgia	0,10	*
Białoruś	0,10	*
Bulgaria	0,10	*
Norwegia	0,10	*
Turcja	0,10	*
Ukraina	0,10	*
Inne	0,55	0,50

* Poniżej 0,1 mln.

Źródło: Instytut turystyki (odczyt: 28.05.2010)

Brak jest również danych o odwiedzinach Portorykańczyków w naszym kraju – jeżeli takowe występują, to są oni prawdopodobnie ujmowani w statystykach dotyczących obywateli Stanów Zjednoczonych (ze względu na posiadanie przez nich paszportu USA), lub w statystyce krajów zamorskich. Można zatem stwierdzić, że oba kraje turystycznie na siebie nie oddziałują.

Tabela 15. Przyjazdy turystyczne do Polski w roku 2009

Rok 2009 razem

	WV roku 2009 ogółem			
	Przyjazdy ogółem	zmiana	w tym turyści	zmiana
Ogółem	53840	-10%	11890	-8%
27 krajów Unii Europejskiej	45345	-13%	8345	-6%
Stara UE	28545	-23%	6750	-4%
w tym:				
Niemcy	26070	-25%	4560	-5%
Wielka Brytania	500	-10%	450	-9%
Niderlandy	335	-6%	300	-5%
Austria	325	2%	280	4%
Włochy	255	-7%	245	-6%
Francja	240	0%	215	0%
Szwecja	190	-10%	155	-9%
Pozostałe kraje UE15	630	2%	545	0%
Nowa UE	16800	14%	1595	-15%
w tym:				
Czeska Republika	8180	5%	175	-3%
Słowacja	5040	35%	85	6%
Litwa	2640	37%	620	-11%
Łotwa	390	-28%	230	-32%
Węgry	225	-12%	200	-11%
Pozostałe kraje UE12	325	-23%	285	-19%
Sąsiedzi spoza Schengen	7390	10%	2480	-12%
Ukraina	3820	15%	1295	-16%
Białoruś	2360	11%	865	-1%
Rosja	1210	-6%	320	-22%
Ważne zamorskie	405	-19%	390	-17%
USA	230	-15%	215	-15%
pozostałe zamorskie*	175	-24%	175	-19%
Reszta świata	700	-11%	675	-9%
w tym:				
Norwegia	120	-17%	115	-15%
Szwajcaria	60	-8%	60	-8%
Turcja	55	0%	55	0%
Pozostałe	465	-11%	445	-8%

Źródło: oszacowanie na podstawie badań Instytutu Turystyki.

* Kanada, Japonia, Korea Płd., Australia

Źródło: Instytut turystyki (odczyt: 28.05.2010)

Podsumowanie

Portoryko jest krajem bardzo ciekawym, o bogatej przeszłości oraz pełnym wartościowych zabytków o znaczeniu ogólnoswiatowym. Leży na wyspie, która jako jedna z pierwszych była odkryta i zasiedlana przez przybyszy ze Starego Kontynentu, oraz jest pełna pozostałości po rdzennych ludach. W swoim regionie odgrywa ważną rolę na rynku turystycznym, który jest jednym z ważnych składników jego gospodarki, ale też nie stanowi jej głównej i jedynej siły, co w oczywisty sposób jest dla niej korzystne – kraj nie jest od niej tak mocno uzależniony jak niektórzy sąsiedzi. Porównując emisję turystyczną z recepcją można jednoznacznie stwierdzić, że Portoryko jest krajem recepcyjnym. Jest to spowodowane tym, że wyspa jest dla turystów przyjazna i stwarza przez nimi niesamowicie dużo atrakcji, nie tylko do zwiedzania, ale przede wszystkim do wypoczynku, ze względu na usianie praktycznie większości wybrzeża plażami idealnie się do tego nadającymi, oraz na obecność bardzo ciepłego Morza Karaibskiego. Oferuje również dostęp do unikalnych atrakcji, jak np. „świetliste laguny”, występujące tylko w kilku miejscach na całym świecie, oraz dużo nieskażonej przyrody, co obecnie jest jednym z ważniejszych czynników przy wyborze miejsca wypoczynku. Każdy znajdzie tu też coś dla siebie: miłośnicy golfa, wędkowania, surfowania, wylegiwania się na plaży, czy dobrej zabawy w głównej metropolii jaką jest San Juan.

Kraj ten ze względu na swoje niewątpliwe zalety, zasługuje na nadawane mu czasem miano „Perły południa”.

Bibliografia

Piśmiennictwo:

1. „Geografia turystyczna świata, cz.2”, pod red. Warszńska J., Warszawa, 2001
2. „Karaiby”, National Geographic, Warszawa, 2003
3. Kruczek Z. „Kraje pozaeuropejskie – zarys geografii turystycznej”, Kraków, 2005
4. „UNWTO World Tourism barometer”, volume 7, No. 3, 2009
5. „Puerto Rico - Travel&Tourism Economic Impact 2010”, WTTC, 2010
6. „Puerto Rico – Fact Sheet”, Government Development Bank for Puerto Rico – Office of economic studies and analysis, 2010

Internet:

1. www.cia.gov
2. www.gotopuertorico.com/statistics
3. www.gdb-pur.com
4. www.wttc.org
5. www.onecaribbean.org
6. places.eyetour.com/whatToSee
7. www.theairdb.com/airport/SJU.html
8. www.intur.com.pl

Spis tabel:

Tabela 1. Międzynarodowe przyjazdy turystów wg regionów	13
Tabela 2. Przychody z turystyki na świecie według regionów	14
Tabela 3. Przyjazdy turystów oraz wydatki w krajach regionu Ameryk w latach 2006-08	16
Tabela 4. Przyjazdy turystyczne na świecie wg krajów w latach 1995-2007	16
Tabela 5 Przyjazdy turystyczne do Portoryko w latach 2007-09	17
Tabela 6. Wskaźniki PKB sektora turystycznego Portoryko 2005-10	17
Tabela 7. Zatrudnienie w sektorze turystycznym Portoryko 2005-10.....	18
Tabela 8. Wydatki na turystykę w latach 2005-10	19
Tabela 9. Ilość pokoi wg rodzaju zakwaterowania w Portoryko w latach 2002-05	20
Tabela 10. Miesięczny rozkład przyjazdów turystycznych do Portoryko w 2009r.....	22
Tabela 11. Przyjazdy wg głównych rynków	23
Tabela 12. Zestawienie kierunków wyjazdów wakacyjnych Portorykańczyków	29
Tabela 13. Wydatki Portorykańczyków na wakacje wg destynacji	30
Tabela 14. Wyjazdy zagraniczne Polaków	32
Tabela 15.Przyjazdy turystyczne do Polski w roku 2009	33

Spis rysunków:

Rysunek 1. Mapa Portoryko – regiony	12
Rysunek 2. Zmiana ilości przyjazdów turystów do regionu Amerykańskiego - porównanie 2008/2009	14
Rysunek 3. Porównanie liczby przyjazdów w regionie Ameryk w latach 2007-09	15
Rysunek 4. Turystyczny PKB Portoryko 2005-10; prognoza wzrostu do roku 2020	18
Rysunek 5. Ilość pokoi hotelowych w Portoryko, oraz dynamika przyrostu.....	20
Rysunek 6. Miesięczna liczba meldunków w hotelach w latach 2004-06	21

Rysunek 7. Całkowita liczba meldunków w hotelach w latach 2006-09.....	21
Rysunek 8. Prognoza wzrostu liczby przyjazdów międzynarodowych do Portoryko.....	22
Rysunek 9. Meldunki w hotelach w 2006 roku wg głównych rynków	24
Rysunek 10. Uczestnictwo Portorykańczyków w rekreacji	25
Rysunek 11. Podejmowanie decyzji o wyjeździe rekreacyjnym.....	25
Rysunek 12. Najczęściej odwiedzane przez Portorykańczyków regiony kraju	26
Rysunek 13. Rozkład wycieczek w ciągu tygodnia.....	26
Rysunek 14. Główne cele podróży krajowych Portorykańczyków	27
Rysunek 15. Wydatki Portorykańczyków podczas podróży krajowych.....	27
Rysunek 16. Liczba uczestników jednego wyjazdu	28
Rysunek 17. Udział Portorykańczyków w wyjazdach wakacyjnych.....	28
Rysunek 18. Częstotliwość wyjazdów wakacyjnych Portorykańczyków.....	29
Rysunek 19. Długość podróży Portorykańczyków.....	30
Rysunek 20. Wyprzedzenie w planowaniu podróży Portorykańczyków.....	31
Rysunek 21. Liczba osób w ramach wyjazdu	31
Rysunek 22. Główne motywy wybierania miejsca podróży	31